GLOBALLASHUV SHAROITIDA G‘AYRI AXLOQIY TAHDIDLARNING NAMOYON BO‘LISHI

M.N.Sayidov
Jizzax davlat pedagogika universiteti dotsenti., f.f.n.,

Annotatsiya. *Ushbu maqolada globallashuv davrida ijtimoiy tarmoqlarda, axborot xurujlari yoshlar ongida g‘ayri axloqiy tahdidlarning namoyon bo‘lish xususiyatlari va ularning shakillarini ko‘rsatib berishga harakat qilingan.*

Kalit so‘zlar: *glabollashuv, kompyuter savodxonligi, tahdid, axloqiy tahdid.*

Hozirgi vaqtda mafkuraviy vositalar orqali o‘z ta’sir doirasini kengaytirishga intilayotgan siyosiy kuchlar va harakatlar tobora keskinlashib bormoqda. Muayyan millat, jamiyat,

davlatning tinchligi va barqarorligiga qarshi qaratilgan, siyosiy va konstitutsion tizimni zaiflashtirish va buzishga yo‘naltirilgan, fuqaro va jamiyat xavfsizligiga tahdid soluvchi mafkuraviy tajovuzlar keskinlashmoqda. Bunday tajovuzga qo‘l urayotgan yovuz kuchlar o‘z jirkanch maqsadlariga erishish uchun har qanday usullardan, odamlarning diniy, milliy hissiyotlari, hayotda mavjud bo‘lgan ijtimoiy-iqtisodiy qiyinchiliklaridan, shuningdek, zamonaviy texnika, telekommunikatsiya vositalaridan ustalik bilan foydalanishga harakat qiladilar. Bugungi kunda ularning aholini ma’lum bir qatlamlari, ayniqsa, yoshlarning qalbi va ongini o‘zlariga ma’qul bo‘lgan g‘oya bilan egallashlari ya’ni buzg‘unchi g‘oyalar, diniy ekstremizm, axloqsizlik g‘oyalarini singdirish kabi g‘arazli maqsadlari tobora ayon bo‘lib bormoqda.

G‘arazli maqsadlarga erishish uchun mafkuraviy kurashda eng avvalo “bo‘lib tashla va hukmoronlik qil”, degan qadimiy tamoyilga amal qilinayotganini ham ko‘rishimiz mumkin. Uni ro‘yobga chiqarishning birinchi yo‘li mamlakat ichida ijtimoiy parokandalikni keltirib chiqarishga urinishdir. U jamiyat hayotining siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ma’naviy sohalarida o‘ziga xos ko‘rinishda namoyon bo‘ladi. Bu tamoyil o‘zining chuqur tarixiy ildiziga ega ekanligini ko‘rishimiz mumkin. Miloddan oldingi IV asrda yashagan xitoylik faylasuf va harbiy qo‘mondon Sunn Szining kurashda g‘olib bo‘lish uchun: “Siz raqib mamlakatdagi barcha yaxshi narsalarni buzing, ayniting; Raqib davlat rahbariyatini obro‘sini to‘king, qulay paytda ularning jamiyat oldida sharmandasini chiqaring. Bu ishda o‘sha mamlakatdagi eng past, maraz odamlar bilan sheriklik qiling; Raqib mamlakat odamlari orasida kelishmovchmilik, janjal chiqaring; Yoshlarni keksalarga qarshi gij-gijlang; Hukumatni yaxshi ish yuritishiga har qanday yo‘l bilan qarshilik ko‘rsating; Dushmaningizning an’analarini qadrsizlantiring, xudolariga ishonchini sindiring [1,50]- degan fikrlari ham buni tasdiqlaydi.

Ana shunday buzg‘unchi va tajovuzkor g‘oyalar bugungi kunda oradan 2600 yil o‘tib ham insoniyat oldidagi global muammo sifatida turibdi. Begona g‘oyalarning mamlakatga kirib kelishi va fuqarolar o‘rtasida tarqalishi katta xavf, salbiy oqibatlarni keltirib chiqarishi mumkinligini e’tiborga olib, Abu Nasr Forobiy o‘zining “Fozil odamlar shahri” asarida qimmatli fikrlarni bildirib o‘tgan: “Jaholatdagi shaharlar, (aholisini) maqsadlarini ko‘zlaydigan (obro‘-izzatga, mol-dunyoga, boylikdan rohatlanishga intiladigan) odamlar esa alohida toifadir. Bunday odamlar fozillar shahrida haqli maqsadlar bilan yashash ta’qiqlanganini ko‘rib, u yerdagi (adolatli) qonunlarni buzishga, haqiqatga aloqador narsalardan uzoqlashishga, (bu qonun – qoidalar, tasavvurlarni) buzib aks ettirishga urinadilar. Ular bunga ikki yo‘l bilan erishadilar: U yuqorida aytilgan bahsli o‘rinlarni o‘zlaricha taxmin qiladilar, ikkinchidan, soxta donolik va aldov yo‘liga o‘tadilar. Ular jaholat va tuban maqsadlariga erishuviga hech kim to‘sqinlik qilmasligi uchun shunday yo‘ldan boradilar. Bunday odamlarni fazilatli shaharlar jamoasiga qabul qilmaslik kerak [2,169].

O‘zbek yozuvchisi Pirimqul Qodirovning “Xumoyun va Akbar” asarini o‘qiganimizda g‘oyalar va mafkuralar kurashini yorqin guvohi bo‘lamiz. Ayniqsa, Boburiylar avlodidan bo‘lgan Akbarshoh zamonida insonparvar, erkin din e’tiqodi, umuminsoniy g‘oyalar bilan milliy buzg‘unchilik, diniy nizolar, parokandalik keltirib chiqaruvchi g‘oyalar o‘rtasidagi keskin kurashda farang josusi Albert Pereyroning Akbarning o‘g‘li Salimga farang tilini o‘rgatish, dengiz sayohati, dengizchilik haqida ilm o‘rgatish bahonasida o‘zining axloqsiz g‘oyalarini ya’ni Salimga otasidan yashirincha ayollarning behayo suratlarini ko‘rsatib tarbiyasini buzish, otasiga dushman qilib tarbiyalash va nihoyat ota-bola o‘rtasida nifoq keltirib chiqarib, bu sulollaning ildiziga bolta urush g‘oyasini obdon singdirib bordi. Natijada Akbar olib borgan siyosatda, mamlakat taraqqiyotida, turli dinu-millatlarning totuvligiga erishishda ancha qiyinchiliklar tug‘lidi. Bu qiyinchiliklarni yuzaga keltirishda vayronkor g‘oya bilan ongi zaharlangan Akbarning o‘g‘li Salimning ta’siri ayniqsa katta bo‘ldi. Bundan ko‘rinib turibdiki, qurol-yarog‘ bilan emas, balki mafkuraviy ta’sir yo‘li bilan inson qalbini egallash va uning tafakkurini mute qilish mumkin ekan.

Fitrat “Ovrupo jahongirlarining” Sharqqa nisbatan siyosatining shunday izohlaydi: “Sharqning axloqini buzmoq, ko‘nglini diniy va milliy muqaddas vatindan sovutmoq, sharqliklar orasinda ayriliq va yovliq solib bir-birlariga qilich chekturmak, sharqlini ishsiz, yalqov, och va yalong‘och qilib, o‘zlariga qul etib olmoq, yuvvosh-yuvvosh sharqlining qo‘lindan yer va qimmatli

narsalarini turli hiylalar bilan tortib olmoq. Sharq xalqini turli yo‘llar bilan sekin-sekin yo‘q qilmoq. Ingliz va fransuz jahongirlari tomonidan Xitoy, Hind va Misrda ochilgan fohishaxona va mayxonalar, yuborilgan po‘plar va misyuxnerlar, ochilg‘on maktablar barisi shuning uchundir. Russiya Nikolay hukumati bizning Turkistonimizda ham shul tadbirlarni ko‘rmadimi [3,8]?

Hozirgi vaqtda mafkuraviy vositalar orqali o‘z ta’sir doirasini kengaytirishga intilayotgan siyosiy kuchlar va harakatlar sirasiga tajovuzkor millatchilik va shovinizm, neofoshizm va fundamentalizm, rassizm va diniy ekstremizm, neokomunizm kabi g‘oyalarini kiritishimiz mumkin.

Bugungi kunda dunyoda vujudga kelayotgan murakkab vaziyatlar ya’ni, axborot ko‘lamini kengayishi, mafkuraviy jarayonlarning globallashuvi tufayli hozirgi davrning mafkuraviy tahdidlar strukturasi insoniyat jamiyati va hayotining barcha sohalarini qamrab olmoqda. Mafkuraviy tahdidlar o‘z mohiyatidan kelib chiqib, eng avvalo, inson ongi, tafakkuri va xulq-atvoriga xavf-xatar solib, inson ongi va qalbini buzg‘unchi g‘oyalar bilan zaharlashga harkat qilmoqda.

Mafkuraviy tahdid yoki mafkuraviy tajovuzning “ma’naviyat” niqobi ostidagi bunday xurujlari har qanday yosh, mustaqil davlatlarning barqaror taraqqiyotiga putur yetkazadi. Eksport qilinayotgan Amerikacha madaniyat yoki ma’naviyatning salbiy oqibatlari nafaqat mustaqillikni endigina qo‘lga kiritgan davlatlarda, balki Amerikaning o‘zida ham jiddiy kuzatilmoqda.

Zamonaviy texnologiyalarning tez sur’atlarda o‘sishiga qaramay, ba’zan odamlar ulardan qanday oqilona foydalanish kerakligini to‘liq anglab yetmaydi. Kompyuter va Internetgacha bo‘lgan davrda o‘sib-ulg‘aygan aksariyat ota-onalar va muallimlar agar bola Internetdan foydalana boshlasa, albatta, foydasidan zarari ko‘proq, deb o‘ylaydi. Bolani kompyuter yoki Internetdan chalg‘itish harakati zamirida aslida boshqa bir muammo, ya’ni kattalarning bu masalada nisbatan savodsiz ekani aniqlandi. Biroq agar ular o‘zlari avval texnologiyalar savodsizligi masalasiga jiddiyroq yondashib, uni bartaraf etishsa, maqsadga muvofiq bo‘lardi. Negaki, savodsizlik masalasidan qochish orqali bolani texnologiyalardan ajratib qo‘yish to‘g‘ri emas. Buning ustiga yana bir jihat e’tiborga loyiq: bolalarda kibernetik do‘stga nisbatan munosabat aynan kattalarning tutgan yo‘lidan kelib chiqqan holda shakllanadi. Shubhasiz, Internet bilim va kerakli axborotni olish uchun ulkan imkoniyatlar yaratadi, biroq tarmoqqa joylashtiriladigan katta hajmdagi axborotning barchasini ham ishonchli va foydali deb bo‘lmaydi. Foydalanuvchilar ma’lumotlarning to‘g‘riligini aniq ajrata bilishi uchun tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega bo‘lishi talab etilardi. Buning uchun bolalarga Internetda xohlagan odam o‘z sahifasini ochishi, unga har qanday ma’lumotni joylashtirishi, bu borada unga hech kim to‘sqinlik qila olmasligini vaqtida tushuntirish zarur. Internetning xavflilik jihati shundaki, unda muayyan ma’naviy ahloqiy me’yorlar yo‘q bo‘lib millionlab mijozlarning maishiy ko‘zini ochmoqda. Ilgari bu tarmoqdan xavfsirash nisbatan kamroq edi, endilikda esa ikki jihatdan xavf otrgan. Birinchisi, xajm va qamrov (gorizontal) jihatdan bo‘lib Internetdan foydalanish arzonlashib deyarli kompyuteri bor ko‘p xonadonlarda kuzatish mumkin. Kompyuter ilgarigidek tasavvurdagi biror moddiy mulk belgisi sifatida emas, balki oddiy ish quroli sifatida ko‘rinmoqda. Shuningdek, unga ega bo‘lish xuddi televizor sotib olishdek bo‘lib qoldi. Qolaversa, Internet mahsulotlaridan foydalanish nafaqat kompyuterda balki qandaydir chegirmalar bilan mobil aloqa vositalarida ham kechmoqda. Demak xajm va qamrov juda tezlikda o‘smoqda. Ikkinchisi, Internet tarmog‘ining ichida qiziqishni, moyillikni oshiruvchi vositalar o‘ylab topilishidir. Masalan, ba’zi o‘yinlarning yutug‘iga pul qo‘yilgan bo‘lib, ular ko‘proq sovrinli musobaqani emas, balki haqiqiy ma’noda qimorni eslatadi.

Virtual olamda kechayotgan zo‘ravonlik, sotqinlik, bexayolik, o‘g‘irlik, buzuqlik ertaga real hayotga ko‘chmaydi, deb hech kim kafolat berolmaydi. Chunki, bolaning maishiy ko‘zini ochgan, nafsini, shaytonini quvvatlantirayotgan, yashirin, “parvarishlanmasa” hech qachon yuzaga chiqmaydigan tuyg‘ulari ko‘cha-kuyda “yuz bermaydi”, deyolmaymiz. Shuning uchun, Internet kafelarda, uydagi kompyuterda saytlarni “kavlayotgan” bolalarning otalari do‘ppini yerga qo‘yib, onalari bir ozgina qozon – cho‘michlarini bir chetga qo‘yib o‘ylab, mulohaza yuritsalar, farzandlarining tarbiyasiga ozroq vaqt ajratsalar yaxshi bo‘lur edi. Yuqorida ta’kidlaganimizdek, buning uchun ota-onalarning o‘zlari ozgina bo‘lsa-da (aytaylik 10%) kompyuter bo‘yicha savodlarini oshirishlari foydadan xoli emas. Bu, azbaroyi farzandlariga to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatishga yordam beradi. Chunki, yuqoridagi holatlardan nafaqat o‘zlari, balki jamiyat ham zarar ko‘radi.

Masalan, 2017 yildagi ma’lumotga nazar solaylik: “BBC News xabariga ko‘ra, Germaniyadagi mutasaddilar mamlakatdagi Internet tarmog‘ida ishlovchi 12 ming kishini bolalar pornografiyasiga oid material almashuv tarmog‘i a’zosi deb gumon qilgan. UPI agentligining qayd etishicha, ulardan 1700 nafariga ayblov e’lon qilingan. 2018 yilning yoz oyida boshlangan global reyd Saksoniya-Anxalt federal yerida 300 nafar gumondorning xatti-harakatini tekshirishdan start olib ushbu tadbir butun dunyoning 70 mamlakatida davom etib kelayapti[6,52].

Mamlakatimizda ma’naviy – ruhiy poklanish, miliy qadriyatlarni tiklash, vorislik an’analariga sadoqatli avlodni tarbiyalash va amaliyotga joriy etish konsepsiyasi ishlab chiqildi. Mamlakatimizni ozod va obod jamiyatga aylantiruvchi, Vatan ravnaqini ma’naviy ta’minlab beruvchi milliy istiqlol g‘oyasi shakllandi. Milliy urf – odatlar qadriyatlar va an’analarning tiklanishi, yangi jamiyat qurishda ma’naviy – marifiy targ‘ibot va ta’lim – tarbiyaning roli oshirildi. Bu sohani tubdan isloh qilish va yangilash jarayonlari izchil amalga oshirilmoqda.

Darhaqiqat, ma’naviy o‘zgarishlar jarayonlarining natijasida ijtimoiy ong mazmunida odamlar tafakkurida, xulq atvorida yangi qadriyatlar qaror topdi. Hayotga munosabatlar tizimi o‘zgardi. Yurt tinchligi, Vatan ravnaqi, mamlakat barqarorligi kabi tinchlikparvarlik g‘oyalari qadriyat darajasiga ko‘tarildi. Bugungi jahon hamjamiyatida bunday qadriyatlarga kuchli ehtiyoj sezilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Очилдиев А. Глобаллашув ва мафкуравий жараёнлар. Т.: “Мухаррир нашриёти” , 2009. – Б.20.
2. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шаҳри. Т.: Халқ мероси нашриёти, 1993. – Б.189
3. Фитрат. Шарқ сиёсати. Бухоро; Навқирон Бухоро, 1992. – Б.8.
4. Фитрат. Бизда йигитлик. Тонг. 1920. №2
5. Зокиров Б. Глобаллашув зиддиятлари. “Тафаккур” 1-сон. 2014, - Б.
6. “Жамият” газетаси, 2017- йил 28-декабрь 52-сон